

№ 1(29)
2024

**НАУКА
і ТЕХНІКА**
серії: право, економіка, педагогіка,
техніка, фізико-математичні науки

СЬОГОДНІ

УДК 343.24

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-1\(29\)-147-160](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-1(29)-147-160)

Оронець Костянтин Миколайович кандидат юридичних наук, доцент, асистент кафедри кримінально-правової політики, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, вул. Пушкінська, 77, м. Харків, 61024, тел.: (057) 704-92-62, <https://orcid.org/0000-0001-8783-3950>

ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПРОБАЦІЙНОГО НАГЛЯДУ: ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ВИКОНАННЯ

Анотація. Статтю присвячено розгляду особливостей призначення та виконання покарання у виді пробаційного нагляду. Обґрунтовано, що специфіка правообмежень, яких зазнає особа, засуджена до пробаційного нагляду, полягає в такому: вони виражені в обов'язках, перелік яких закріплений у КК України та конкретний обсяг яких визначається судом, а деталізуються у КВК; покладення на особу відповідних обов'язків має поєднуватися з застосуванням наглядових та соціально-виховних заходів; відсутня ізоляція особи від суспільства. Пробаційний нагляд віднесено до основних і комплексних покарань, що виступає як альтернативне покарання у двох значеннях: у широкому – як альтернатива будь-яким іншим видам основних покарань, які зазначені у санкції; у вузькому – як альтернатива видам покарань, що пов'язані з ізоляцією особи від суспільства. До наглядових заходів, які здійснюються у процесі виконання пробаційного нагляду, запропоновано включати контроль за поведінкою засудженого з метою перевірки дотримання ним обов'язків, що випливають з законодавства та рішення суду, роз'яснювальну роботу та попереджувальні заходи, які за результатами спостереження за засудженим визнані доцільними. З'ясовано, що відносно самостійними напрямками соціально-виховної діяльності уповноваженого органу з питань пробації згідно з чинним законодавством є надання соціальної допомоги засудженим та здійснення виховних заходів. У роботі стверджується, що соціально-виховні заходи у своїй сукупності, як складові елементи пробаційного нагляду, мають суттєвий вплив на досягнення цілей покарання. Наведено аргументи на користь того, що форми та методи соціально-виховної роботи з засудженими до пробаційного нагляду законодавчо не окреслені та потребують детальнішого правового регулювання, яке має спиратись на ґрунтовну науково-теоретичну та практичну базу.

Ключові слова: пробаційний нагляд, покарання, призначення покарання, виконання покарання, відбування покарання, наглядові заходи, соціально-виховні заходи.

Orobets Kostiantyn Mykolaiovych Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Assistant at the Department of Criminal Law Policy, Yaroslav Mudryi National Law University, Pushkinska St., 77, Kharkiv, 61024, tel.: (057) 704-92-62, <https://orcid.org/0000-0001-8783-3950>

PUNISHMENT IN THE TYPE OF PROBATION SUPERVISION: FEATURES OF APPOINTMENT AND EXECUTION

Abstract. The article is devoted to consideration of the peculiarities of the appointment and execution of punishment in the form of probation supervision. It is substantiated that the specifics of the legal restrictions experienced by a person sentenced to probation supervision are as follows: they are expressed in duties, the list of which is fixed in the Criminal Code of Ukraine and the specific scope of which is determined by the court, and detailed in the Criminal Executive Code; assigning appropriate duties to a person should be combined with the use of supervisory and social-educational measures; there is no isolation of a person from society. Probation supervision is included in basic and complex punishments, which acts as an alternative punishment in two meanings: in a broad sense, as an alternative to any other types of basic punishments specified in the sanction; in a narrow way – as an alternative to the types of punishments associated with the isolation of a person from society. It is proposed to include monitoring of the convict's behavior in order to verify his compliance with the obligations arising from legislation and court decisions, explanatory work and preventive measures that, based on the results of the observation according to the convicted person, they are recognized as appropriate. It was found that the provision of social assistance to convicts and implementation of educational measures are relatively independent areas of the social and educational activities of the authorized body on probation issues in accordance with the current legislation. The work claims that social and educational measures in their totality, as constituent elements of probation supervision, have a significant impact on achieving the goals of punishment. Arguments are given in favor of the fact that the forms and methods of social and educational work with those sentenced to probation supervision are not legally defined and require more detailed legal regulation, which should be based on a thorough scientific, theoretical and practical basis.

Keywords: probation supervision, punishment, sentencing, execution of punishment, serving of punishment, supervision measures, social and educational measures.

Постановка проблеми. Відповідно до змін, які внесені до Кримінального кодексу (далі – КК) України Законом «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів

України щодо удосконалення видів кримінальних покарань» від 23 серпня 2023 р. № 3342-IX, що повинні набути чинності 28 березня 2024 р., запроваджується новий вид покарань – пробаційний нагляд. Проте ані специфіка його призначення, ані конкретні юридичні, організаційні та інші механізми реалізації у науках кримінально-правового циклу остаточно ще не розроблені. У зв'язку з цим існує нагальна потреба у створенні цілісної наукової концепції пробаційного нагляду, що дозволила б досить часто, як на це орієнтує новий закон, призначати це покарання та ефективно його виконувати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі фрагменти проблематики пробаційного нагляду висвітлені у працях С.С. Вітвіцького, В.І. Гранкіної, О.М. Звенигородського, К.А. Калашнікової, Л.П. Оніки, Н.Г. Перепічки, О.В. Таволжанського та інших науковців. Разом із тим, бракує робіт, які були б спеціально присвячені пробаційному нагляду.

Формулювання мети статті. Метою цієї статті є розкриття ключових особливостей призначення та виконання пробаційного нагляду на основі аналізу оновленої законодавчої бази та існуючих наукових підходів.

Виклад основного матеріалу. Зміст покарання у виді пробаційного нагляду розкривається у ст. 59-1 КК України (згідно з Законом України від 23 серпня 2023 року № 3342-IX) як обмеження прав і свобод засудженого, визначених законом і встановлених вироком суду, із застосуванням наглядових та соціально-виховних заходів без ізоляції від суспільства. Далі, в ч. 2 ст. 59-1 КК міститься вичерпний перелік обов'язків, які *завжди* покладаються судом, а в ч. 3 – так само вичерпний перелік обов'язків, які суд на додаток до основних *може* покласти на засудженого при призначенні цього покарання. Відповідно до цих приписів до імперативно встановлених обов'язків належать такі, як-то: періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації; повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну свого місця проживання, роботи або навчання; не виїжджати за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації. Більш широким є перелік обов'язків, серед яких суд може обирати найбільш доцільні для застосування щодо конкретного засудженого: використовувати електронний засіб контролю і нагляду та проживати за вказаною у рішенні суду адресою; дотримуватися встановлених судом вимог щодо вчинення певних дій, обмеження спілкування, пересування та проведення дозвілля; працевлаштуватися або за направленням уповноваженого органу з питань пробації звернутися до органів державної служби зайнятості для реєстрації як безробітного та працевлаштуватися, якщо йому буде запропоновано посаду (роботу); виконувати заходи, передбачені пробаційною програмою; пройти курс лікування від наркотичної, алкогольної залежності, розладів психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин або захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб.

У новій редакції ч. 4 ст. 49-1 Кримінально-виконавчого кодексу (КВК) України закріплюється, що засуджені до покарання у виді пробаційного нагляду зобов'язані: виконувати визначені законом та покладені судом обов'язки; з'являтися за викликом до уповноваженого органу з питань пробації. Відповідно до ч. 3 ст. 49-3 КВК ухиленням від відбування покарання у виді пробаційного нагляду, що тягне відповідальність за ст. 389 КК, є систематичне (вчинене 3 і більше рази) невиконання засудженим без поважних причин обов'язків або вчинення адміністративних правопорушень, а також зникнення з місця проживання, створення умисних перешкод для функціонування електронного засобу контролю та нагляду. А в разі вчинення особою кримінального правопорушення під час відбування пробаційного нагляду цей вид покарання їй вже не може бути призначений (ч. 5 ст. 59-1 КК України).

Наведені вище положення дають можливість виокремити специфіку правообмежень, яких зазнає особа, засуджена до пробаційного нагляду: 1) вони виражені в обов'язках, перелік яких закріплений у КК та конкретний обсяг яких визначається судом. Також вони деталізуються у КВК України (а саме: з'являтися за викликом до уповноваженого органу з питань пробації, не вчиняти систематично адміністративні правопорушення та жодного кримінального правопорушення, не зникати з місця проживання, не створювати умисних перешкод для функціонування електронного засобу контролю та нагляду); 2) покладення на особу відповідних обов'язків має поєднуватися з застосуванням до неї у процесі відбування покарання наглядових та соціально-виховних заходів; 3) відсутня ізоляція особи від суспільства.

За класифікацією, запропонованою Ю.А. Пономаренком, залежно від того, на обмеження якого суб'єктивного права засудженого спрямовані покарання, останні поділяються на покарання, спрямовані на обмеження права на особисту свободу, покарання, спрямовані на обмеження права власності, покарання, спрямовані на обмеження права на працю, та покарання, спрямовані на одночасне обмеження кількох прав засудженого (комплексні покарання) [1, с. 43-44]. Виходячи з такого розподілу, пробаційний нагляд належить до комплексних покарань, оскільки охоплює правообмеження різних прав та свобод засудженого: у сферах свободи вибору професії та навчання, місця знаходження, проживання та пересування, спілкування, проведення дозвілля [2, с. 657].

За порядком *призначення* пробаційний нагляд виступає винятково як основний вид покарання (ч. 1 ст. 52 КК України). З цього випливає, що це покарання призначається як самостійний примусовий захід, не може приєднуватися на додаток до інших покарань і сполучатися з іншими основними покараннями [3, с. 376]. Також на нього покладається вирішальна

роль у досягненні цілей покарання, що зазначені у ч. 2 ст. 50 КК України. Пробаційний нагляд за умови, що він передбачений у санкції відповідної статті (частини статті) Особливої частини КК, може бути призначений будь-якому суб'єкту кримінального правопорушення, зокрема й неповнолітній особі (ст. 101 КК України), за винятком осіб, які під час відбування цього виду покарання вчинили кримінальне правопорушення (ч. 5 ст. 59-1 КК України). Також є можливість переходу до пробаційного нагляду як більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК, в порядку, передбаченому ст. 69, або заміни ним невідбутої частини покарання згідно зі ст. 82 КК.

При призначенні цього покарання суд, спираючись на загальні засади (ст. 65 КК) та інші законодавчі приписи, обирає його серед інших видів основних покарань. Пробаційний нагляд виступає як *альтернативне покарання* у двох значеннях: 1) у широкому – як альтернатива будь-яким іншим видам основних покарань, що зазначені у санкції; 2) у вузькому – як альтернатива видам покарань, що пов'язані з ізоляцією особи від суспільства. У першому значенні суд виходить з порівняльної суворості цього покарання, відображенням якої є місце пробаційного нагляду в системі покарань (п. 7-1 ст. 51 КК). При цьому має бути враховано ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання, а більш суворий вид покарання з числа передбачених за вчинене кримінальне правопорушення призначається лише у разі, якщо менш суворий вид покарання буде недостатній для виправлення особи та попередження вчинення нею нових кримінальних правопорушень (ст. 65 КК).

При розумінні пробаційного нагляду як альтернативного покарання у вузькому значенні слід урахувати роз'яснення абз. 3 п. 2 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» про те, що коли санкція закону, за яким особу визнано винною, нарівні з позбавленням волі на певний строк передбачає більш м'які види покарання, при постановленні вироку потрібно обговорювати питання про призначення покарання, не пов'язаного з позбавленням волі; у разі обрання покарання у виді позбавлення волі це рішення повинно бути вмотивовано у вироку. Отже, Пленум Верховного Суду України орієнтує суди при призначенні покарання насамперед звертати увагу на зазначені у санкції покарання, не пов'язані з позбавленням волі, і лише за необхідності обирати останній вид. На нашу думку, подібне роз'яснення доцільно поширити не лише на позбавлення волі, а й на інші види покарань, що пов'язані з обмеженням суб'єктивного права на особисту свободу (арешт, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців).

Призначивши засудженому пробаційний нагляд як вид покарання, суд має право до обов'язків, зазначених у п.п. 1-3 ч. 2 ст. 59-1 КК України, додати

один чи декілька обов'язків, визначених п.п. 1-5 ч. 3 ст. 59-1 КК. При обранні чи необранні окремих з них слід враховувати ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання (п. 3 ч. 1 ст. 65 КК), прогнозовані можливості досягнення цілей покарання (ч. 2 ст. 50 КК), а в разі вчинення незакінченого кримінального правопорушення та (або) кримінального правопорушення у співучасті – також приписи ч. 1 та (або) ч. 5 ст. 68 КК.

Виконання покарання у виді пробаційного нагляду покладається на уповноважені органи з питань пробації за місцем проживання засудженого (ч. 1 ст. 49-1 нової редакції КВК України). Процес виконання пробаційного нагляду охоплює обов'язкове здійснення ними наглядових та соціально-виховних заходів, факультативно, в разі покладання судом на засудженого такого обов'язку, – заходів, передбачених пробаційною програмою. Визначення наглядових та соціально-виховних заходів, пробаційної програми містяться у Законі України «Про пробацію», положення якого за новою редакцією ч. 1 ст. 14 поширюватимуться на осіб, засуджених до пробаційного нагляду, та тих, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено пробаційним наглядом. Особливості реалізації наглядових та соціально-виховних заходів, крім Закону України «Про пробацію», визначаються також наказом Міністерства юстиції України від 29 січня 2019 р. № 272/5 «Про затвердження Порядку здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі». Щодо пробаційних програм діє постанова Кабінету Міністрів України від 18 січня 2017 р. № 24 «Про затвердження Порядку розроблення та реалізації пробаційних програм», наказ Міністерства юстиції України від 28 березня 2018 р. № 926/5 «Про затвердження Переліку заходів щодо реалізації пробаційних програм».

До зазначених вище правових актів Кабінету Міністрів та Міністерства юстиції України мають бути внесені відповідні зміни задля узгодження з положеннями Закону України від 23 серпня 2023 року № 3342-IX щодо поширення дії їх положень на осіб, засуджених до покарання у виді пробаційного нагляду.

Згідно з п. 3 ст. 2 Закону України «Про пробацію» під наглядом розуміються заходи, що здійснюються органом пробації за місцем проживання, роботи та навчання засуджених з метою дотримання обов'язків, визначених законом та покладених на них судом. Подібне до законодавчого визначення запропоноване В.І. Гранкіною: нагляд «по суті є процесом спостереження за додержанням суб'єктами пробації правил поведінки та виконанням обов'язків, визначених, встановлених та покладених на них судом» [4, с. 73]. На наш погляд, таке вузьке визначення нагляду не відповідає п. 55 Додатку до Рекомендації CM/Rec(2010)1 Комітету Міністрів Ради

Європи державам-членам про Правила Ради Європи про пробації, за яким нагляд варто розглядати не лише як контрольну функцію, але і як засіб консультування правопорушників, надання їм допомоги або створення мотивації [5, с. 141].

У п. 1 розд. II наказу Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі» серед функцій уповноваженого органу з питань пробації, які виконуються ним під час здійснення нагляду, закріплено, зокрема, роз'яснення засудженим особам порядку та умов відбування покарання, здійснення профілактичних та виховних бесід із засудженою особою та спільно із службами у справах дітей ознайомлювальних, профілактичних бесід з батьками неповнолітніх, їх законними представниками, членами сім'ї з метою усунення причин і умов, які спонукали до вчинення кримінального правопорушення, що, очевидно, виходять за межі суто контрольних. Незважаючи на те, що ці приписи більшою мірою узгоджуються з Рекомендаціями Ради Європи, виникають дві проблеми при їх застосуванні: 1) закон України має вищу юридичну силу, ніж наказ міністерства, тому у випадку колізії підлягають застосуванню норми саме закону; 2) згідно з п. 14 ч. 1 ст. 92 Конституції України організація і діяльність органів і установ виконання покарань, до яких належить уповноважений орган з питань пробації, визначається виключно законами України, що породжує серйозні сумніви у конституційності актів органів виконавчої влади, які встановлюють нові положення або будь-яким чином змінюють (чи то в напрямку розширення, чи то в напрямку звуження) чинні положення законів щодо діяльності органів і установ виконання покарань.

У цілому, потрібно погодитися з широким розумінням нагляду, що не вичерпується здійсненням контролю за засудженими, але воно потребує закріплення на рівні закону, а не лише наказу Міністерства юстиції України. Наприклад, С.С. Вітвіцький розуміє термін «нагляд» як «спостереження», тоді як «контроль» – як «спостереження з метою перевірки» [6, с. 96]. За поглядами О.М. Звенигородського, до змісту нагляду входить спостереження за дотриманням засудженими умов випробування (у нашому випадку – умов відбування пробаційного нагляду); виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню засудженими повторних кримінальних правопорушень; застосування до засуджених заходів впливу; сприяння у виправленні та ресоціалізації засуджених [7, с. 51].

Ураховуючи викладене вище, до наглядових заходів, які здійснюються у процесі виконання покарання у виді пробаційного нагляду, пропонуємо включати: 1) контроль за поведінкою засудженого з метою перевірки дотримання ним обов'язків, що випливають з законодавства та рішення суду; 2) роз'яснювальну роботу; 3) попереджувальні (профілактичні) заходи, які за

результатами спостереження за засудженим визнані доцільними. При виконанні покарання, що розглядається, на відміну від позбавлення волі, нагляд має не постійний, а періодичний характер.

За ч.ч. 1, 2 ст. 13 Закону України «Про пробацію» соціально-виховна робота – це цілеспрямована діяльність персоналу органу пробації для досягнення мети виправлення засуджених; соціально-виховна робота проводиться за індивідуальним планом роботи із засудженим з урахуванням оцінки ризиків повторного вчинення кримінальних правопорушень та передбачає диференційований підхід під час надання консультативної, психологічної та інших видів допомоги, сприяння працевлаштуванню, залучення до навчання, участь у виховних заходах та соціально корисній діяльності, проведення індивідуально-профілактичної роботи. Ці положення конкретизуються у п. 2 розд. II наказу Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі». Разом із тим, у науці кримінального права висловлюються різні точки зору щодо розуміння поняття соціально-виховної роботи, її цілей, форм та методів, співвідношення з суміжними поняттями. Так, Н.Г. Перепічка визначає соціально-виховну роботу із засудженими до покарань, не пов'язаними з позбавленням волі, як цілеспрямований процес визначення особистісних чинників (факторів) протиправної поведінки та спрямування подальшої роботи із засудженими до покарань, не пов'язаними з позбавленням волі, шляхом створення виховними засобами сприятливих умов для ресоціалізації та подальшої інтеграції, соціалізації, усебічного розвитку, саморозвитку та самореалізації особистості через інтеграцію ресурсів самої особистості, державних установ та громади; кінцевою метою цієї роботи визнається формування у засудженого здатності до самостійного пошуку шляхів вирішення проблем, не порушуючи закон [8, с. 208-209]. К.А. Калашнікова пропонує відрізнити категорію «соціально-виховний вплив на засуджених» як більш широкую від категорії «соціально-виховна робота з засудженими» та додати до ч. 1 ст. 2 Закону України «Про пробацію» п. 7-1 такого змісту: «соціально-виховний вплив – це сукупність заходів, що застосовуються до суб'єктів пробації з метою вирішення криміногенних потреб, формування прагнення до певної моделі соціально значущої поведінки і досягнення мети виправлення» [9, с. 177]. О.В. Таволжанський, розглядаючи соціально-виховну роботу з засудженими до позбавлення волі, вважає, що головний акцент має бути зроблений не на виокремленні соціальної та виховної роботи як різних видів діяльності, а на розумінні виховного елемента через соціальну складову, інакше кажучи, термін «соціальний» відображає як спрямування, так і умови проведення виховної роботи. Це твердження підкріплюється тим, що законодавець надав главі 19 КВК України, в якій розміщено ст. 123, назву «Виховний вплив на засуджених

до позбавлення волі», питання ж безпосереднього надання допомоги засудженим, зокрема й певних видів соціального забезпечення, закріплено в статтях інших глав КВК [10, с. 31]. Разом із тим, слід враховувати, що чинні на сьогодні положення правових актів закріплюють як складові соціально-виховної роботи не лише заходи, що мають суто виховний характер, а й надання конкретної допомоги засудженим – консультативної, психологічної та інших видів, сприяння працевлаштуванню, залученню до навчання (ч. 2 ст. 13 Закону України «Про пробацію»), а також сприяння у вирішенні соціальних проблем неповнолітнього, сприяння у залученні неповнолітніх засуджених осіб до навчання та здобутті ними повної загальної середньої освіти, ініціювання питання щодо направлення неповнолітнього до того чи іншого закладу для надання необхідної медичної, психологічної допомоги (п. 2 розд. II наказу Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі»). У зв'язку з цим, що стосується виконання пробаційного нагляду, як відносно самостійні напрямки діяльності уповноваженого органу з питань пробації є підстави виокремлювати надання соціальної допомоги та здійснення виховних заходів. К. Василенко, крім того, диференціює ще й психологічну роботу з засудженими (до якої можна віднести надання засудженим психологічної допомоги) [11, с. 246].

Основна мета соціально-виховної роботи, на думку О.В. Таволжанського, полягає не у виправленні як результаті перетворення особистості засудженого, а у створенні за допомогою засобів зовнішнього впливу необхідних умов для формування у засуджених основних компетенцій соціально адаптованої людини у сферах самостійної пізнавальної, громадської, соціально-трудової, культурно-дозвільної діяльності та побутовій сфері [10, с. 60]. Можна погодитися з тим, що через окремо взяті соціально-виховні заходи не може бути остаточно досягнуто мету виправлення (наприклад, саме лише складання індивідуального плану роботи із засудженим не здатне призвести до суттєвих змін у його особистості), відбувається скоріше «запуск» процесу виправлення, однак у своїй сукупності, як складові елементи пробаційного нагляду, вони мають суттєвий вплив на досягнення цілей покарання.

Складним і малодослідженим залишається питання правової основи застосування конкретних форм та методів соціально-виховної роботи з засудженими. У КВК про ці форми та методи згадується лише в контексті виконання покарання у виді позбавлення волі, зокрема, у ст. 124 закріплено проведення у колоніях морального, правового, трудового, естетичного, фізичного, санітарно-гігієнічного та інших видів виховання засуджених, а також індивідуальних, групових і масових форм соціально-виховної роботи на основі психолого-педагогічних принципів і методів. Хоча б орієнтовний перелік основних таких методів не наводиться. Закон України «Про

пробацію», Порядок здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, таких положень взагалі не містять. Закон «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань» так само їх не передбачає. Звідси випливає, що методи соціально-виховної роботи з засудженими до пробаційного нагляду законодавчо не окреслені. На наш погляд, вони потребують детальнішого регулювання хоча б тому, що здійснення таких заходів входить до змісту цього виду покарання, відповідно, непроведення або неналежне проведення соціально-виховних заходів, ухилення від участі в них мають визнаватися порушенням умов виконання (відбування) покарання, відходом від принципу законності та тягнути відповідальність осіб, які допустили відповідні порушення. Тому слід повністю підтримати пропозиції щодо необхідності правового визначення основних методів і форм соціально-виховної роботи із засудженими [10, с. 91], що має спиратись на ґрунтовну науково-теоретичну та практичну базу. Наприклад, Н.І. Рудкевич виокремлює 4 основні групи методів педагогічного впливу на засуджених: методи формування і корекції свідомості особистості, її поглядів, переконань, переживань, світогляду (переконання, приклад, психолого-педагогічний вибух), методи формування і корекції досвіду поведінки (привчання, вправи, доручення, вимоги, контроль), методи додаткової мотивації і стимулювання поведінки (змагання, критика, покарання, заохочення, довіра), методи виявлення результатів перевиховання (спостереження, природний експеримент, аналіз продуктів діяльності, узагальнення незалежних характеристик, анкетування, аналіз документації, спеціальні психодіагностичні методики) [12, с. 215]. О.В. Таволжанський основними методами соціально-виховної роботи з засудженими вважає бесіду, консультування, пояснення, розповідь, лекцію, інструктаж [10, с. 118]. Наведені й інші методи можуть бути тією чи іншою мірою взяті за основу при розробці в подальшому відповідних законодавчих положень, якими мають бути встановлені орієнтири відповідного напрямку діяльності органів і установ виконання покарань. Слід враховувати, що вироблення таких загальних положень у жодному разі не виключає застосування диференційованого та індивідуального підходу до засуджених, навпаки, передбачає, що відбір певних форм і методів соціально-виховної роботи здійснюватиметься на основі ретельного вивчення їх особистості, з'ясування нагальних криміногенних потреб, оцінки ризиків повторного вчинення кримінальних правопорушень та враховуватиме правообмеження й обов'язки конкретного засудженого, які випливають з закону та рішення суду.

Безпосереднє здійснення наглядових та соціально-виховних заходів у процесі виконання пробаційного нагляду вимагає від працівників органу

пробації наявності комплексних знань, умінь та навичок, а також особистісних якостей. Зокрема, до них відносять знання з педагогіки та психології, логіки, медицини, конфліктології, соціології, кримінології тощо, вміння їх застосовувати у процесі роботи з правопорушниками, у тому числі з уразливими категоріями, та ін. [13, с. 184]. У більшості країн офіцерами служби пробації є особи, які мають освіту з фаху «соціальна робота» або «психологія» [14, с. 82].

Висновки. Проведене дослідження пробаційного нагляду як виду покарання з урахуванням Закону України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань» від 23 серпня 2023 р. № 3342-IX дозволило дійти таких висновків.

Специфіка правообмежень, яких зазнає особа, засуджена до пробаційного нагляду, полягає в такому: вони виражені в обов'язках, перелік яких закріплений у КК та конкретний обсяг яких визначається судом, також вони деталізуються у КВК України; покладення на особу відповідних обов'язків має поєднуватися з застосуванням до неї у процесі відбування покарання наглядових та соціально-виховних заходів; відсутня ізоляція особи від суспільства.

Пробаційний нагляд належить до основних і комплексних покарань. Він виступає як альтернативне покарання у двох значеннях: у широкому – як альтернатива будь-яким іншим видам основних покарань, що зазначені у санкції; у вузькому – як альтернатива видам покарань, що пов'язані з ізоляцією особи від суспільства.

Процес виконання пробаційного нагляду охоплює обов'язкове здійснення уповноваженими органами з питань пробації наглядових та соціально-виховних заходів. До наглядових заходів, які здійснюються у процесі виконання покарання у виді пробаційного нагляду, запропоновано включати: 1) контроль за поведінкою засудженого з метою перевірки дотримання ним обов'язків, що випливають з законодавства та рішення суду; 2) роз'яснювальну роботу; 3) попереджувальні (профілактичні) заходи, які за результатами спостереження за засудженим визнані доцільними. Широке розуміння нагляду, що не вичерпується здійсненням контролю за засудженими, узгоджується з п. 55 Додатку до Рекомендації СМ/Rec(2010)1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про Правила Ради Європи про пробації та потребує втілення на рівні закону України.

Положення правових актів закріплюють як складові соціально-виховної роботи не лише заходи, що мають суто виховний характер, а й надання конкретної допомоги засудженим. У зв'язку з цим, що стосується виконання пробаційного нагляду, як відносно самостійні напрямки діяльності уповноваженого органу з питань пробації є підстави виокремлювати надання

соціальної допомоги та здійснення виховних заходів. Соціально-виховні заходи у своїй сукупності, як складові елементи пробаційного нагляду, мають суттєвий вплив на досягнення цілей покарання. Форми та методи соціально-виховної роботи з засудженими до пробаційного нагляду законодавчо не окреслені. Вони потребують детальнішого регулювання хоча б тому, що здійснення таких заходів входить до змісту цього виду покарання, відповідно, не проведення або неналежне проведення соціально-виховних заходів, ухилення від участі в них мають визнаватися порушенням умов виконання (відбування) покарання, відходом від принципу законності та тягнути відповідальність осіб, які допустили відповідні порушення. Тому слід підтримати пропозиції щодо необхідності правового визначення основних методів і форм соціально-виховної роботи із засудженими, що має спиратись на ґрунтовну науково-теоретичну та практичну базу.

У перспективі існує потреба в активізації наукових досліджень двоєдиного процесу виконання-відбування покарання у виді пробаційного нагляду, насамперед проблематики наглядових та соціально-виховних заходів. Кінцевим результатом цих досліджень має бути розробка відповідних проєктів законодавчих змін, їх прийняття та втілення у діяльність уповноваженого органу з питань пробації, що має забезпечити детальну правову регламентацію пробаційного нагляду і його ефективне виконання.

Література:

1. Пономаренко Ю.А. Види наказаний по уголовному праву Украины : монографія. Харьков : ФИНН, 2009. 344 с.
2. Орбець К.М. Пробаційний нагляд – новий вид покарання в Україні: аналіз законодавчої реформи як напрямку кримінально-правової політики з точки зору аксіологічного підходу. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 11(17). С. 653-662. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/download/7345/7386> (дата звернення: 23.01.2024).
3. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / за ред. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 6-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. 584 с.
4. Гранкіна В.І. Наглядова пробація при виконанні покарань, альтернативних позбавленню волі : дис. ... д-ра філософії : 081. Кропивницький, 2023. 276 с. URL: <https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2023/02/dysertacziya-grankina.pdf> (дата звернення: 23.01.2024).
5. Збірник документів Ради Європи з запобігання перенаселеності в'язниць. Українське видання. Рада Європи, жовтень 2015 р. 170 с. URL: <https://rm.coe.int/168047ebb5> (дата звернення: 23.01.2024).
6. Вітвіцький С.С. Співвідношення термінів «контроль» та «нагляд»: проблеми теорії, аналіз законодавства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. № 12. Т. 1. С. 93-96.
7. Звенигородський О.М. Інститут контролю та нагляду за особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2016. № 12. С. 49-52.

8. Перепічка Н.Г. Соціально-виховна робота як різновид здійснення наглядової пробації в Україні. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвузів. наук.-практ. круглого столу (Київ, 28 трав. 2020 р.) / у 2 ч. [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : НАВС, 2020. Ч. 1. С. 206-209. URL: http://criminology.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/10/zbirnik_kriminologiya_2020_ch.1_foto_pdf.pdf#page=207 (дата звернення: 23.01.2024).

9. Калашнікова К.А. Сутність соціально-виховного впливу на засуджених органами пробації. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2018. № 3(5). С. 171-179.

10. Таволжанський О.В. Соціально-виховна робота із засудженими до позбавлення волі : монографія / за ред. В.В. Голіни і Л.П. Оніки. Харків : Право, 2015. 192 с.

11. Василенко К. Про деякі змістові елементи соціально-виховної роботи із засудженими у виправних колоніях середнього рівня безпеки. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 3. С. 244-248.

12. Рудкевич Н.І. Методика соціально-педагогічної роботи : навчально-методичний посібник. Львів : Растр-7, 2021. 324 с.

13. Тогочинський О.М., Третяк О.С., Чебоненко С.О. Соціально-виховна робота та сфера її застосування в роботі з засудженими у процесі наглядової пробації. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки*. 2017. Вип. 142. С. 182-186.

14. Денисов С.Ф., Заїка Д.Є. Дослідження особливостей правового регулювання пробації в Україні. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. № 2(18). С. 69-94.

References:

1. Ponomarenko, Yu.A. (2009). *Vidy nakazaniy po ugovolnomu pravu Ukrainy [Types of punishments under the criminal law of Ukraine]*. Kharkiv: FINN [in Russian].

2. Orobets, K.M. (2023). Probatsiinyi nahliad – novyi vyd pokarannia v Ukraini: analiz zakonodavchoi reformy yak napriamku kryminalno-pravovoi polityky z tochky zoru aksiolohichnoho pidkhodu [Probation supervision is a new type of punishment in Ukraine: analysis of legislative reform as a direction of criminal law policy from the point of view of an axiological approach]. *Aktualni pytannia u suchasni nauki – Current issues in modern science*, 11(17), 653-662. Retrieved from <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/download/7345/7386> [in Ukrainian].

3. Tatsii, V.Ia., Borysov, V.I., & Tiutiuhin, V.I. (Eds.). (2020). *Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna [Criminal Law of Ukraine. General part]*. 6th ed. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

4. Hrankina, V.I. (2023). Nahliadova probatsiia pry vykonanni pokaran, alternatyvnykh pozbavlenniu voli [Supervised probation in the execution of punishments alternative to imprisonment]. *PhD's thesis*. Kropyvnytskyi. Retrieved from <https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2023/02/dysertacziya-grankina.pdf> [in Ukrainian].

5. Zbirnyk dokumentiv Rady Yevropy z zapobihannia perenaselenosti viaznyts [A collection of documents of the Council of Europe on the prevention of prison overcrowding]. (2015). *coe.int*. Retrieved from <https://rm.coe.int/168047ebb5> [in Ukrainian].

6. Vitvitskyi, S.S. (2014). Spivvidnoshennia terminiv «kontrol» ta «nahliad»: problemy teorii, analiz zakonodavstva [Correlation of the terms "control" and "supervision": problems of theory, analysis of legislation]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Yurysprudentsiia – Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Jurisprudence*, 12 (Vols. 1), (pp. 93-96) [in Ukrainian].

7. Zvenyhorodskyi, O.M. (2016). Instytut kontroliu ta nahliadu za osobamy, zvilnenymy vid vidbuvannia pokarannia z vyprobuvanniam [Institute of control and supervision of persons released from probation]. *Biuleten Ministerstva yustytzii Ukrainy – Bulletin of the Ministry of Justice of Ukraine*, 12, 49-52 [in Ukrainian].

8. Perepichka, N.H. (2020). Sotsialno-vykhovna robota yak riznovyd zdiisnennia nahliadovoi probatsii v Ukraini [Social and educational work as a type of supervised probation in Ukraine]. *Kryminolohichna teoriia i praktyka: dosvid, problemy sohodennia ta shliakhy yikh vyrishennia – Criminological theory and practice: experience, current problems and ways to solve them: Proceedings of the interuniversity scientific and practical round table (Part 1)*, (pp. 206-209). Kyiv: NAVS. Retrieved from http://criminology.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/10/zbirnik_kriminologiya_2020_ch.1_foto_pdf.pdf#page=207 [in Ukrainian].

9. Kalashnikova, K.A. (2018). Sutnist sotsialno-vykhovnoho vplyvu na zasudzhennykh orhanamy probatsii [The essence of social and educational influence on convicts by probation authorities]. *Visnyk Penitentsiarnoi asotsiatsii Ukrainy – Bulletin of the Penitentiary Association of Ukraine*, 3(5), 171-179 [in Ukrainian].

10. Tavolzhanskyi, O.V. (2015). *Sotsialno-vykhovna robota iz zasudzhenyimi do pozbavlennia voli [Social and educational work with prisoners sentenced to imprisonment]*. V.V. Holina & L.P. Onika (Eds.). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

11. Vasylenko, K. (2017). Pro deiaki zmistovi elementy sotsialno-vykhovnoi roboty iz zasudzhenyimi u vypravnykh koloniakh serednoho rivnia bezpeky [About some substantive elements of social and educational work with convicts in correctional colonies of medium security]. *Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo – Entrepreneurship, economy and law*, 3, 244-248 [in Ukrainian].

12. Rudkevych, N.I. (2021). *Metodyka sotsialno-pedahohichnoi roboty [Methods of socio-pedagogical work]*. Lviv: Rastr-7 [in Ukrainian].

13. Tohochynskyi, O.M., Tretiak, O.S., & Chebonenko, S.O. (2017). Sotsialno-vykhovna robota ta sfera yii zastosuvannia v roboti z zasudzhenyimi u protsesi nahliadovoi probatsii [Social and educational work and the scope of its application in work with convicts in the process of supervised probation]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Serii : Pedahohichni nauky – Bulletin of the Chernihiv National Pedagogical University. Series : Pedagogical sciences*, 142, 182-186 [in Ukrainian].

14. Denysov, S.F., & Zaika, D.Ie. (2022). Doslidzhennia osoblyvosti pravovoho rehuliuвання probatsii v Ukraini [Study of peculiarities of legal regulation of probation in Ukraine]. *Visnyk Asotsiatsii kryminalnoho prava Ukrainy – Bulletin of the Criminal Law Association of Ukraine*, 2(18), 69-94 [in Ukrainian].